

L'expressió de l'hora en català abans de Pompeu Fabra (s. XIV-XIX). Contrast entre el discurs normatiu i l'ús de la llengua

Jordi M. Antolí Martínez

ISIC-IVITRA/IIFV, Departament de Filologia Catalana, Universitat d'Alacant

El català contemporani disposa de dos sistemes per l'expressió horària: el sistema anomenat *de campanar* (les expressions del qual, en la llengua estàndard, són: 16.15 = *un quart de cinc*, 16.30 = *dos quarts de cinc*, 16.45 = *tres quarts de cinc*, etc.) i el sistema *de rellotge* (16.15 = *les quatre i quart*, 16.30 = *les quatre i mitja*, 16.45 = *les cinc menys quart*, etc.). El primer sistema, propi del Principat de Catalunya, és una solució original del català en el context romànic; el segon, propi de la resta de parlars catalans (i present, alternat amb el de campanar, en cat. nord-occidental), és paral·lel al que trobem en la resta de llengües romàniques contemporànies (vegeu, sobre la distribució territorial del fenomen, l'estudi de Torres i Vilatarsana 2001). Aquest paral·lel amb el castellà o el francès ha fet que, de vegades, s'haja considerat el sistema de rellotge una solució poc genuïna, resultat de la interferència. És el que es desprèn de l'obra de Pompeu Fabra, que va sancionar el sistema de campanar com a genuí en català a la gramàtica de 1912 i que rebutjà el sistema de rellotge, si més no en el català oriental central, segons algunes notes de les *Converses filològiques* (vegeu Ribugent 2018). Sobre el fonament de l'obra fabriana, altres gramàtics posteriors han repetit aquesta proposta, esmenada més recentment a les gramàtiques normatives de l'IEC i de l'AVL.

Les propostes prescriptives esmentades es fonamenten sobretot en el criteri de la genuïnitat, és a dir, si es tracta de solucions aparegudes de manera autònoma en la llengua o si són interferències que resulten del contacte de llengües. És per això que en aquesta comunicació posem el focus en la configuració històrica i en la distribució territorial dels sistemes tradicionals en català per a referir l'hora, de manera que s'hi completa i amplia la panoràmica presentada en estudis precedents com el de Corbera-Pou (2011). La comunicació ofereix una perspectiva diacrònica de la configuració d'aquests sistemes, fruit d'un procés històric que comença al s. XIV i que culmina durant el s. XIX abans de la publicació de l'obra fabriana. Per fer-ho, s'hi analitzen – qualitativament i quantitativa – dades de corpus de català antic i modern (amb el buidatge de les expressions per a referir l'hora del Corpus Informatitzat del Català Antic i del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern). Aquests resultats es contrasten amb la periodització de fenòmens culturals com són la difusió del rellotge mecànic i del toc horari de les hores iguals (i dels quarts) al domini lingüístic català. Els resultats aporten dades noves sobre *a)* els sistemes que han existit en català i les variants que presentaven, *b)* la distribució territorial que tenien, *c)* l'origen i el procés de canvi lingüístic i cultural que els explica, i *d)* sobre la datació dels fenòmens estudiats.

Obres citades

- Corbera-Pou, J. “L'enunciat de les hores en català”, en *Parlar bé. Orientacions per a l'ús correcte de la llengua catalana, especialment referides a les Illes Balears*, Palma, El Tall, 2011 (2a edició), 108-117.
- Ribugent i Gubau, G. *Tres quarts de quinze. L'hora de campanar de la llengua catalana* (Treball de final de grau), Universitat de Barcelona, 2018.
- Torres i Vilatarsana, M. “L'expressió de les hores en català: anàlisi contrastiva”, *Caplletra*, 30, 2001, pp. 169-198.